

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: De rol van sekretarisme, regionalisme en tribalisme bij de strijd om de politieke macht in Syrië

Campo, J. à; Wanrooy, R.

Citation

Campo, J. à, & Wanrooy, R. (1978). Boekbespreking van: De rol van sekretarisme, regionalisme en tribalisme bij de strijd om de politieke macht in Syrië. *Acta Politica*, 13: 1978(4), 557-559. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451889>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451889>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Ik heb echter nergens een zo uitvoerige lijst van 'politieke tijdschriften' aangetroffen; van Acta Politica tot Zelfbeschikking (Uitgave van de Stichting door de Eeuwen Trouw). Of de bundel naast de andere naslagwerken reden van bestaan heeft zal sterk afhangen van de vraag of men er op den duur in zal slagen het voordeel van een losbladige uitgave — de mogelijkheid de feiten up to date te houden — volledig uit te buiten. De losbladigheid maakt het tevens mogelijk de losbandigheid in de systematiek wat te verminderen en enkele drukfouten te herstellen.

G. H. Scholten

J. W. Becker, **Het eeuwige heimwee**, Chiliasme en sektarisme, een historisch-sociologische studie, Alphen aan de Rijn (Samsom), 1976, 196 p.

L. G. Jansma, **Melchiorieten, Munstersen en Batenburgers**. Een sociologische analyse van een millennialistische beweging uit de 16e eeuw. Buitenpost (Jansma), 1977, 352 pp.

Het ruim twintig jaar geleden verschenen boek van Norman Cohn, *The Pursuit of the Millennium*, heeft de aanzet gevormd tot een hele reeks studies over chiliastische bewegingen. Deze reeks is onlangs in Nederland uitgebreid met de proefschriften van Becker en Jansma. In beide gevallen betreft het een toetsing van sociologische theorieën over het chiliasme aan een uit de geschiedenis bekende beweging, respectievelijk die van de Zwijndrechtse Nieuwlichters uit het begin van de vorige eeuw en die van de Wederdopers in Munster uit de zestiende eeuw. Behalve deze Nieuwlichters behandelt Becker ook de Afscheiding uit 1834 wat geen chiliastische beweging was, zodat hij verschillen in ontstaan en verloop kan aangeven.

Na een nadere definiëring van het begrip chiliasme en millennialisme vermeldt hij in zijn inleiding een aantal onderzoeken naar middeleeuwse en latere chiliastische bewegingen, waaruit de conclusie getrokken kan worden dat dergelijke bewegingen in alle maatschappelijke strata voorkwamen. Vervolgens geeft hij aan dat hij van de retroductieve methode gebruik wil maken, d.w.z. wil komen tot een formulering van de voorwaarden die aanwezig geweest moeten zijn voordat bepaalde gebeurtenissen konden plaats vinden. Dit moet leiden tot een sociologisch sluitend antwoord op de volgende vraag: Onder welke omstandigheden kiezen sommige groepen voor een aantal eschatologische denkbeelden, waarvan de voornaamste inhoud is, dat er binnen afzienbare tijd een paradijs op aarde te verwachten is voor uitverkoren groep mensen?

Hij stelt dat er een grote mate van werkelijkheidsverlies, gepaard met sterke structurele en culturele desoriëntatie, aanwezig moet zijn voordat men zo'n keuze kan doen. In de gevallen waar wel sprake is van een vervreemdingssituatie zonder dat de behoefte bestaat een totaal nieuw wereldbeeld, een symbolisch universum, te creëren wordt voor andere alternatieven gekozen. Na een nadere uitwerking en operationalisering van de gebruikte begrippen komt hij tot een aantal hypothesen die hij toetst aan de twee door hem besproken religieuze bewegingen.

In het begin van de negentiende eeuw zijn er veel landarbeiders die door de economische situatie materieel een zeer onvast bestaan hebben en voor wie bovendien geen duidelijke sociale structuur aanwezig is. De hieruit voortvloeiende toestand van anomie biedt kansen aan profetische leiders als Stoffel Muller. Na een uiteenzetting van de leer van de Zwijndrechtse Nieuwlichters geeft Becker informatie over de leiders en het verloop van de beweging.

Zijn tweede voorbeeld vormt de 'Afscheiding' begonnen in het Groningse Ulrum onder leiding van de predikant Hendrik de Cock. De structurele desoriëntatie van de aanhangers is hier veel minder en meer nog dan de economisch-sociale omstandigheden vormt een 'domineesruzie' de oorzaak van de splitsing. Spanningen tussen de modernisten en de orthodoxen binnen de Nederlands Hervormde Kerk wakkeren dit aan. Bij de orthodoxen is wel vervreemding maar geen werkelijkheidsverlies zodat er geen chiliastische tendenties onder hen waar te nemen zijn. Hij besluit zijn boek met enkele opmerkingen over onze eigen tijd waarvoor hij constateert dat door het wegvallen van de oude godsdienstige structuren er geen sluitend symbolisch universum meer aanwezig is, waardoor er sprake is van werkelijkheidsverlies dat overigens anders opgevangen wordt dan door chiliasme.

Het boek van Becker is naar mijn mening zeer interessant en bovendien goed geschreven. Terecht hanteert hij zijn conclusies met grote voorzichtigheid, even terecht acht hij het zinvol verder te gaan op het door hem gemaakte onderscheid tussen werkelijkheidsverlies en vervreemding. Uiteraard zijn er wel bedenkingen aan te voeren tegen sommige conclusies. Zijn hypothese over leiderschap luidt bijvoorbeeld dat in een vervreemdingssituatie zoals bij de Afscheiding, alleen die leiders succes hebben die gedeeltelijk meegaan met de ideeën van hun volgelingen. Dit moet het gebrek aan succes verklaren van de autokratische dominee Hendrik Scholte, eens de beste vriend van de Cock. Deze laatste probeerde zich volgens Becker wel te verplaatsen in de denkbeelden van zijn gemeentenaren wat hem het leiderschap verzekerde. Dit lijkt een iets te makkelijk en te vlotte conclusie omdat uit zijn preken daarover juist weinig blijkt.

Vanuit de sociale wetenschappen nieuwe vragen te stellen aan bekend historisch materiaal is bij uitstek een zinvolle bezigheid, maar dit heeft wel de consequentie dat dit materiaal opnieuw grondig bekeken dient te worden. In de meeste gevallen doet Becker dit op mij overtuigende wijze.

Jansma behandelt in zijn boek het ontstaan, voortbestaan en de ontwikkeling van de wederdopersbeweging in de zestiende eeuw. Prijsstijgingen in het begin van die eeuw zorgden voor de nodige sociale spanningen. Door de honger, de pest en de inflatie werden vooral de lagere klassen getroffen, zodat in al die ellende bij menigeen de gedachte opkwam dat het einde der tijden nabij was. Maatregelen van de overheid werden veelvuldig geïnterpreteerd als de vervolgelingen die voorgezegd waren te geschieden vóór de vestiging van het godsrijk op aarde.

Nadat aanvankelijk een groep anabaptisten passief onder leiding van Melchior Hoffman de wederkomst afgewacht had, kreeg de beweging na het niet uitkomen van de profetieën een veel actiever karakter onder Jan Matthijsz. Op verschillende plaatsen besteedt Jansma terecht veel aandacht aan de mogelijkheden die dergelijke bewegingen hebben wanneer een profetie niet is uitgekomen. Dat falende profetieën een belangrijke factor zouden zijn in de in standhouding van millennialistische bewegingen lijkt mij een wat moeilijke bewering.

Vervolgens bespreekt hij in een interessant hoofdstuk de houding van de overheid ten aanzien van hen die als kettters beschouwd werden. Na de val van Munster valt de beweging in diverse groeperingen uit elkaar. Sommige blijven gewelddadig zoals de Batenburgers, andere worden tot een vreedzame religieuze groepering zoals bijvoorbeeld de Mennonieten.

Het boek van Jansma is zeer lezenswaardig en is bovendien een 'Fundgrube' voor alle literatuur die over dit onderwerp verschenen is. Een nadeel daarvan is dat het aandeel van aanhalingen uit andere schrijvers erg groot is en daardoor de eenheid

van het werk enigszins wordt aangetast. Beide boeken zorgen voor vooruitgang van onze kennis over sociaal-religieuze bewegingen.

P. G. G. M. Schulten

N. van Dam, **De rol van sektarisme, regionalisme en tribalisme bij de strijd om de politieke macht in Syrië, 1961-1976**. Proefschrift Universiteit van Amsterdam, Amsterdam, 1977, stencil, 224 blz.

In de niet overvloedige literatuur over de politieke ontwikkeling in Syrië sinds de onafhankelijkheid wordt met betrekking tot de zeer grote spanning tussen de internationale politieke omgeving, de syrische staat en de interne verbrokkeling in vele subnationale politiek-sociale eenheden (minderheden, klassen, regio's, enz.) aan deze verbrokkeling zeer verschillend belang gehecht. Bij sommige schrijvers, zoals Rabinovitch, is dit gegeven een decor waartegen het politieke spel zich afspeelt zonder dat het zelf daarin een belangrijke rol speelt. Daartegenover staat een auteur als Biegel die in zijn proefschrift 'Minderheden in het Midden-Oosten' heeft geprobeerd de syrische politiek vanuit de minoriteitenfactor te beschrijven; daardoor werd er vrijwel voortdurend van uitgegaan dat de minoriteitleden politiek handelen vanuit hun minoriteit-zijn. Aan andere mogelijk relevante factoren werd nauwelijks aandacht geschonken.

Zijn bespreking van Biegels proefschrift in *Acta Politica*, 7 (1972, 4) 505-507, besloot N. van Dam met de vraag: 'Men zou graag willen weten in welke mate de minoriteitenfactor in het Midden-Oosten precies een rol speelt i.p.v. dat zij een rol speelt. Het is echter de taak van toekomstige onderzoekers om door detailstudies meer inzicht in dit probleem te verschaffen'.

Met de onderhavige studie heeft van Dam de gestelde taak zelf aangevat. Hij wil klaarheid verschaffen in de vragen *hoe* en *in hoeverre* sektarische, regionale en tribale banden een rol speelden in de interne machtsstrijd in Syrië. Naast genoemde komen soms ook factoren als klassenverhoudingen en de tegenstelling stad-platteland aan bod. Tussen al deze factoren blijkt een naar tijd en plaats variërende complexe wisselwerking te bestaan.

Als belangrijkste keerpunt in de bestudeerde periode ziet Van Dam 1963, het jaar waarin de Ba'thpartij een geslaagde greep naar de macht deed. Tot dat jaar waren het vooral soennieten, stedelingen, hogere middenklassen en grootgrondbezitters die middels de conservatieve partijen de hoogste posities bekleedden in de syrische machtsinstellingen. Door de coup der ba'thisten werden de rollen omgekeerd: via de progressieve Ba'thpartij kregen plattelanders, heterodoxe moslims en lagere middenklassen overwicht in zowel militaire als burgerlijke machtsinstellingen. Voor deze traditioneel achtergestelde groepen vormde de coup dus een opening naar politieke en sociaal-economische emancipatie.

In het leger waren deze groepen sinds en mede ten gevolge van de imperialistische minoriteitenpolitiek tijdens de Mandaatperiode oververtegenwoordigd; hetzelfde gold na de onafhankelijkheid ten aanzien van de Ba'th door de grotere aantrekkingskracht van deze partij onder de bevolking van platteland en provinciestadjes, — en daarmee onder de minoriteiten. In verzet tegen hun machtsverlies begonnen de voorheen heersende groepen het nog onvaste regiem te beschuldigen van sektarisme. Daarmee riepen zij een spook op waarvan de krachten al spoedig onbeheers-

baar zouden blijken. Sektarisme lijkt dus in eerste instantie een gevolg (reactie) en geen oorzaak te zijn geweest van veranderingen in het politieke patroon.

In de civiele sfeer werd op de verschillende niveau's van partijorganisatie ten gevolge van de problematische verhoudingen tijdens en na de V.A.R. de oververtegenwoordiging der minoriteiten versterkt. Hierdoor werd de basis voor de latere faktievorming langs sektarische, regionale en tribale lijnen verstevigd. Overeenkomstig zijn moderne wereldlijke panarabische ideologie werd vanuit de partij het opduiken van dergelijke achterlijk geoordeelde vormen van politiek handelen gecritiseerd en bestreden.

Dat met name vanaf 1964 deze faktievorming toch toenam moet vooral worden toegeschreven aan het volgende.

Na 1963 hernam de syrische machtspolitiek zijn traditionele karakter van intralitaire factiestrijd, zij het dat de elite als zodanig uit nieuwe strata en categorieën werd gevormd. Hierin gingen politieke leiders, in het bijzonder van met machtsverlies bedreigde facties, een beroep doen op de bestaande of sluimerende sektarische regionale en tribale loyaliteiten teneinde hun eigen positie veilig te stellen. Het sektarisme werd middel tot behoud of verovering van de macht.

Eind 1965 leidde dit proces tot het uitkristalliseren van een voornamelijk soennistische alliantie tegenover een kamp waarin de minoriteiten waren geconcentreerd. De drijfveer achter deze polarisatie was niet zozeer sektarische solidariteit als wel vrees voor sektarisme bij andere groepen. Deze polarisatie mondde uiteindelijk uit in de neoba'thistische coup van febr. 1966. De betekenis van de sektarische en stad-platteland dimensie, welke tot dusver sterk benadrukt werd, wordt door Van Dam gerelativeerd met betrekking tot het burgerlijk deel der Ba'th.

Uitschakeling der soennistische officiersfactie na de coup betekende tevens het wegvallen van de toch al zwakke band tussen de minoriteiten onderling. Het mechanisme van terugval op subnationale machtsbases ten gevolge van onevenredigheden op nationaal niveau herhaalt zich dan, zodat de sektarische (enz.) tegenstellingen naar het nationale niveau teruggekoppeld worden.

Na uitschakeling van de druzische officieren (n.a.v. de mislukte coup van Salim Hatum) trof de ismailische en hawraanse facties hetzelfde lot.

Het proces van voortdurende opsplitsing in kleinere blokken en versmalling van de machtsbasis, gepaard aan een in toenemende mate steunen op militaire machtsmiddelen, zet zich tenslotte door tot binnen de alawitische gemeenschap. Berichten als zou het proces inmiddels binnen de familie, m.n. tussen de broers van Assad een wig gedreven hebben, worden door Van Dam niet bevestigd.

Het proces dat Van Dam in dit proefschrift heeft getraceerd blijkt dus een voorbeeld te zijn van een algemeen optredend ontwikkelingspatroon. Als in het kader van een niet geïntegreerd politiek systeem gestreefd wordt naar modernisering en integratie zullen de elites zich vaak in weerwil van de eigen ideologie in toenemende mate genoopt zien terug te grijpen op middelen en methoden die vanuit de ideologie traditionalistisch en verwerpelijk zijn. Het streven naar modernisering induceert zo zijn eigen tegenkrachten.

Deze gedegen en gedetailleerde studie geeft een aanmerkelijke verscherping van het inzicht in de syrische politieke ontwikkelingen en zijdelings ook in Syrië's rol in de internationale politiek.

Van Dam gebruikt niet alleen meer bronnen — met inbegrip van arabische, maar hanteert deze ook veel kritischer dan Biegel. Scherp onderscheidt Van Dam achtergrond- en operatieve variabelen. Door heldere analyse van de wisselwerking